

DOI: 10.33270/02263101.1
УДК 230.12(477)

КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА Наталія

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права на психології Національної академії внутрішніх справ, 03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-4751>;

ПЕНДЮРА Максим

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права на психології Національної академії внутрішніх справ, 03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3589-0184>;

ПИЛИПЕНКО Вікторія*

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права на психології Національної академії внутрішніх справ, 03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2555-542X>

Правові та соціокультурні засади трансформації української ідентичності в умовах повоєнної реконструкції

Анотація. Статтю присвячено комплексному аналізу правових і соціокультурних механізмів трансформації української національної та громадянської ідентичності в контексті повоєнної реконструкції України. На основі аналізу чинних нормативно-правових актів і соціологічних даних досліджено, як повномасштабна російська агресія прискорила процеси консолідації нації, подолання регіональних і мовних розколів, утвердження європейської ідентичності. Обґрунтовано, що повоєнна реконструкція має бути не лише фізичним відновленням інфраструктури, економіки та міст, а й глибинною соціокультурною трансформацією, спрямованою на зміцнення національної єдності, відновлення історичної пам'яті, подолання постколоніальних травм і формування стійкої ідентичності «нації-переможниці». Увагу зосереджено на ролі спеціального законодавства в забезпеченні «когнітивної деокупації» деокупованих територій, інтеграції корінних народів (зокрема кримських татар, караїмів і кримчаків), розвитку креативних індустрій та людиноцентричному підході до відбудови. Досліджено, як Помаранчева революція, Революція Гідності та російська агресія з 2014 року, що набула повномасштабного характеру 2022 року, радикально прискорили процеси консолідації нації, подолання регіональних і мовних розколів, утвердження європейської ідентичності та формування інклюзивної політичної нації. У статті доведено, що ефективна імплементація нормативно-правової бази в поєднанні з активною участю громадянського суспільства, ветеранських спільнот і міжнародних партнерів дасть змогу перетворити досвід війни на фундамент нової української ідентичності, консолідованої, інклюзивної, європейсько зорієнтованої, здатної забезпечити довгострокову стійкість держави в умовах сучасних гібридних викликів.

Ключові слова: українська ідентичність; повоєнна реконструкція; національна безпека; декомунізація; європейська інтеграція; культурна політика; громадянська свідомість.

Історія статті:

Отримано: 17.03.2026

Прийнято: 23.04.2026

Опубліковано: 29.05.2026

Рекомендоване посилання:

Кушакова-Костицька Н., Пендюра М., Пилипенко В. Правові та соціокультурні засади трансформації української ідентичності в умовах повоєнної реконструкції. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2026. № 1 (31). С. 7–16. DOI: 10.33270/02263101.1

*Відповідальний автор

© Кушакова-Костицька Н., Пендюра М., Пилипенко В., 2026.
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Національна ідентичність як одна зі складових колективної пам'яті та самосвідомості перебуває в динамічному стані, зазнаючи впливу історичних, політичних і зовнішніх чинників. Трансформаційні процеси, пов'язані з формуванням ціннісних орієнтацій української нації, кристалізацією громадянського суспільства, розпочалися з подій Помаранчевої революції 2004 року та Революції Гідності 2013–2014 років і вийшли на фінішну пряму остаточного розриву з пострадянською фрагментарністю в умовах російської агресії 2014 року, що продовжилася 2022 року повномасштабним вторгненням.

Події Помаранчевої революції започаткували процес формування української нації, об'єднаної не лише етнічними, а й громадянськими ознаками, надавши українському суспільству право політичної суб'єктності. Підвищення рівня національної самосвідомості як одного з критеріїв національної та громадянської ідентичності засвідчує динаміка збільшення кількості українців, які ідентифікують себе передусім як громадян України з 45,6 % 1992 року до 51,6 % 2004 року з тенденцією постійного збільшення показників до 84,6 % 2022 року (Volkivskiy, 2023, р. 14). Важливим є також те, що Помаранчева революція сприяла визнанню світовою спільнотою України як демократичної держави з розвиненим громадянським суспільством. Зокрема, 13 січня 2005 року Європарламент підтримав резолюцію, у якій закликав Єврокомісію та Раду ЄС розглянути інші форми асоціації з Україною. У документі стверджується: «Доля України пов'язана з Європою, яка вірить у чесні вибори, прозорий бізнес і свободу слова» (Thomson, 2020, р. 70). З цього моменту євроінтеграційний наратив стає важливим складником української національної та громадянської ідентичності й аргументом російської пропаганди для обґрунтування своєї майбутньої агресії. Тому цілком зрозуміло, що відмова від асоціації з Європейським Союзом 2013 року стала екзистенційною кризою, спричинивши не лише Революцію гідності, а й трансформацію культурної ідентичності українців.

Одним із найбільш значущих наслідків Революції Гідності стала докорінна зміна структури ідентичності від етноцентричного розуміння нації як спільноти за походженням до поліцентричного як спільноти громадян. Сформувався інклюзивний тип українства, де ключовим маркером приналежності стала не етнічна спорідненість чи мова повсякденного спілкування, а свідомий політичний вибір і готовність захищати суверенітет держави. Соціологічні моніторинги зафіксували, що після 2014 року категорія «громадянин України» почала стабільно домінувати у свідомості населення над регіональними чи локальними ідентичностями. Це засвідчує подо-

лання постколоніального роздвоєння та консолідацію суспільства навколо ідеї державної незалежності як найвищої цінності (Kulyk, 2016, р. 95).

Водночас Революція Гідності призвела до появи нової етики відповідальності, де громадянин постає не об'єктом державного управління, а суб'єктом історичного процесу. Ця суб'єктність виявилася в розквіті волонтерського руху та горизонтальної самоорганізації. Волонтерство стало практичним вираженням нової громадянської ідентичності, демонструючи здатність суспільства виконувати критичні функції держави в умовах кризи інституцій. Отже, ідентичність почала визначатися через дію та причетність до колективних зусиль, що зміцнило соціальний капітал і рівень міжособистісної довіри всередині нації.

Революційні події зумовили інтенсифікацію процесів деколонізації, що виявилось у свідомому дистанціюванні від російського імперського нарративу та радянської символічної спадщини. Очищення публічного простору від маркерів тоталітарного минулого стало зовнішнім виявом глибинних психологічних змін, що втілилося в подоланні комплексу меншовартості та утвердженні власної історичної тяглості. Важливо, що Європейська інтеграція перестала сприйматися лише як зовнішньополітичний курс. Україна почала усвідомлювати себе як невід'ємну частину західної цивілізації, що об'єднана принципами свободи слова, поваги до прав людини та верховенства права.

Остаточно внутрішні суперечності щодо геополітичного вектора розвитку зняла російська агресія навесні 2014 року, зумовивши домінування безпекового аспекту в структурі національної та громадянської ідентичності. У звітах Центру Разумкова 2026 року фіксується, що війна остаточно закріпила європейську та євроатлантичну інтеграцію як ключовий ідентифікаційний маркер українців, а поняття «гідність» трансформувалося з протестного гасла у стратегію національного виживання, де захист територіальної цілісності є невід'ємною частиною особистого світогляду більшості громадян (Potapenko et al., 2024, р. 38). Подальше повномасштабне вторгнення росії проти України 24 лютого 2022 року стало каталізатором радикальної трансформації ідентичності, перетворивши її з відносно фрагментованої на консолідовану, громадянсько-національну, з чітко вираженою антиколоніальною та проєвропейською спрямованістю. Відбулося остаточне витіснення «російського світу» з повсякденних практик українців. Важливим показником став масовий та добровільний перехід на українську мову як на «мову безпеки» і «мову ідентифікації», що фактично завершило формування єдиного комунікативного простору.

Крім цього до складових національної ідентичності додався концепт національної

стійкості. Згідно з доповідями Національного інституту стратегічних досліджень, державоцентрична ідентичність трансформувалася в мережеву: громадяни ідентифікують себе не просто як підданих держави, а як активних учасників системи оборони. Це призвело до найвищого в історії рівня довіри до державних інституцій та волонтерських спільнот, що свідчить про повну синхронізацію приватних інтересів із державними цілями (Antypovych et al., 2025, p. 40).

Водночас повномасштабне вторгнення змінило сприйняття України у світі, що своєю чергою вплинуло на самосприйняття громадян. Україна перестала бути «периферією» чи «мостом між Сходом та Заходом». Уперше в контексті національної ідентичності з'явилось позиціонування України як «фронтиру свободи», а українців – як захисників базових цінностей західної цивілізації на її порубіжжі (Kritsak, Pryhotskyi, & Morozova, 2025, p. 763).

Паралельно з постійно змінним театром бойових дій відбувається процес відновлення деокупованих територій та стратегічне планування повоєнної відбудови після завершення активної фази війни. Одним із першочергових завдань повоєнної відбудови має стати реконструкція української національної та громадянської ідентичності, її конвертація з мобілізаційної єдності, спрямованої на відсіч агресору, у тривалу ідентичність творення, здатну забезпечити модернізацію держави. Тому нині важливо не лише планувати заходи повоєнної відбудови, а й здійснити глибоку аналітику наявного нормативно-правового забезпечення розвитку національної та громадянської ідентичності, окреслити основні напрями її реконструкції без зайвої ретравматизації населення, що тривалий час перебувало під окупацією.

Матеріали та методи

Нормативно-правові джерела становлять основу дослідження: Конституція України (зі змінами 2019 року), Закони України, що регламентують процеси декомунізації, деколонізації топонімії, увічнення перемоги над нацизмом, про національну та громадянську ідентичність, про корінні народи, про медіа тощо, а також укази Президента, розпорядження КМУ та План Відновлення України. Крім цього, важливу роль для дослідження відіграють соціологічні й аналітичні матеріали, зокрема дані Інституту соціології НАН України, Центру Разумкова (звіти 2016, 2026 років), Національного інституту стратегічних досліджень, що фіксують динаміку ідентичності від 1992 до 2026 року.

Дослідження здійснено з використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Метод системного аналізу надав можливість проаналізувати законодавчу базу як цілісну систему взаємопов'язаних актів. Історико-правовий метод застосовано для простеження

еволюції ідентичності від Помаранчевої революції через Революцію Гідності до воєнного періоду. Порівняльно-правовий метод використано під час зіставлення норм українського законодавства з міжнародними стандартами. Формально-юридичний (догматичний) метод забезпечував детальне тлумачення дефініцій, принципів і механізмів реалізації законів. Соціологічний метод (аналіз вторинних даних опитувань) дав змогу підтвердити правові висновки емпіричними показниками трансформації ідентичності. Метод моделювання застосовано для прогнозування перспектив повоєнної реконструкції ідентичності.

Результати й обговорення

Конституція України як Основний закон держави закладає фундаментальні принципи, що визначають українську ідентичність. Особливе значення мають зміни до Конституції України 2019 року, що закріпили в преамбулі, ст. 102, 116 європейську ідентичність Українського народу, незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, фактично утвердивши три складові української національної та громадянської ідентичності: «багатовікову історію українського державотворення», «право української нації на самовизначення» та «забезпечення прав і свобод людини»¹. З позиції юридичної герменевтики це означає, що європейська ідентичність України є конституційною цінністю, а будь-які спроби ревізії цього курсу суперечать засадам конституційного ладу.

Водночас визначення у ст. 10 Конституції України української мови як єдиної державної, що за рішенням Конституційного Суду України є невід'ємним атрибутом державності та чинником національної єдності, формує конституційне підґрунтя мовній ідентичності, створює ієрархію смислів, де громадянська лояльність поєднується із захистом культурної самобутності, що є основою для всіх подальших спеціальних законів (Boryslavska, 2023, p. 10). Важливо, що в контексті повоєнної реконструкції конституційна ідентичність набуває додаткового виміру, стаючи інструментом легітимації державних реформ, спрямованих на відновлення територіальної цілісності, забезпечення національної безпеки та європейську інтеграцію. Зміни до Конституції 2019 року щодо європейського та євроатлантичного курсу закріпили незворотність цього вектора, що має стати одним із ключових орієнтирів повоєнної політики відбудови.

Важливим етапом трансформації ідентичності стала декомунізація, започаткована Законом України «Про засудження комуністичного та

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. Закон засуджує комуністичний режим як злочинний і забороняє пропаганду його символіки. Згідно зі ст. 3 зазначеного Закону, пропаганда комуністичного та нацистського тоталітарних режимів та їхньої символіки визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв та юридично забороняється¹. Це положення створює правовий імунітет у будь-яких спробах реставрації імперських наративів (Patrichev, 2024, p. 87).

Подальший розвиток цієї логіки відображено в Законі України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» від 21 березня 2023 року № 3005-IX, де у ст. 3 чітко зафіксовано засудження російської імперської політики як форми злочинної діяльності; у ст. 5 покладено зобов'язання на органи місцевого самоврядування щодо демонтажу символів імперського панування². У контексті відбудови міст, що постраждали від бойових дій, це означає, що нова інфраструктура не лише замінить зруйновану, а й отримає абсолютно нове семантичне наповнення. Відновлені вулиці, площі та парки носитимуть імена національних героїв і діячів культури, що автоматично витісняє імперські маркери й створює простір, який щодня нагадує громадянам про їхню власну історію та суб'єктність. Важливо, що юридична заборона символіки та ідеології агресора унеможлиблює використання «м'якої сили» РФ для дестабілізації суспільства, а визнання імперської політики злочинною створює запобіжник проти будь-яких політичних спроб повернути Україну в зону «спільного історичного минулого» з росією (Vlasiuk, 2025, p. 32). Ці закони також є базою для реформи освіти та культури на повернутих територіях. Розуміння комуністичного та імперського режимів як таких, що здійснювали геноцид та етноцид українців, а сучасної російської політики як продовження намірів планомірного знищення українців, дає змогу сформуувати у молоді критичне мислення та стійку відмову від колоніальної психології. Це перетворює ідентичність із «жертви» на «переможця», який свідомо обрав свій шлях розвитку. Для територій, що тривалий час перебували в умовах

окупації та агресивного ідеологічного впливу, ці закони мають стати дорожньою картою ментального повернення. Чітка юридична позиція держави щодо злочинності російської імперської політики допомагає вибудувати нову систему координат для громадян, пропонуючи їм ідентичність, засновану на свободі та розвитку, а не на примусі та міфах.

Формування української самосвідомості, вільної від російських міфів і наративів, неможливе без регулювання політики пам'яті, що на рівні із засудженням комуністичного режиму та заборону пропаганди російської імперської політики має стати консолідаційним чинником всього українського суспільства, включно з населенням територій, що тривалий час перебували в окупації. У цьому контексті важливим є Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945» від 9 квітня 2015 року № 315-VIII³, яким зафіксовано перехід від радянського наративу «Великої Вітчизняної війни» до загальноєвропейської моделі комеморації (Dodonov, 2022, p. 9). Це нормативне зміщення акцентів сприяє синхронізації української історичної ідентичності з європейським культурним кодом, що має всі шанси стати консолідаційним аспектом для української нації.

Ключовим нормативним актом у контексті трансформації поняття ідентичності, особливо в умовах повоєнної суспільної реконструкції, є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834-IX⁴. Закон визначає українську національну ідентичність як стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою та народними традиціями. Згідно зі ст. 1 цього Закону, громадянська ідентичність є стійким усвідомленням громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом і громадянським суспільством. Зауважимо, що у визначеннях понять національної та громадянської ідентичності йдеться не лише про громадян

¹ Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 9 квіт. 2015 р. № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

² Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21 берез. 2023 р. № 3005-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#top>

³ Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 : Закон України від 9 квіт. 2015 р. № 315-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#top>

⁴ Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>

України, а й про закордонних українців, які можуть мати громадянство іншої держави, але відчувати свою приналежність до української нації. Це важливий нюанс, адже акцентує на ключовій цінності повоєнної відбудови – досягненні єдності суспільства шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, де консолідаційними чинниками визначено соборність, самобутність, волю, гідність й інші національні та європейські цінності.

У Законі введено трикомпонентну модель формування ідентичності, яка охоплює національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та громадянську освіту. Ці компоненти мають консолідувати українське суспільство навколо державотворчих цінностей та спадкоємності української державності. Крім цього, усі заходи, які передбачають реалізацію зазначених компонентів, мають спрямовуватися на формування правосвідомості, засвоєння принципів верховенства права та розвиток медіаграмотності, що є критично важливим для протидії інформаційним операціям агресора. Лише сформоване критичне мислення з наявною теоретичною правовою базою в поєднанні зі знаннями з державотворення можуть стати імунітетом для населення з деокупованих територій в умовах інформаційних впливів і маніпуляцій ворога.

Закон також легітимізує процес «реконструкції ідентичності», що полягає у свідомому відході від радянських і російських імперських наративів. З позиції правозастосування це втілюється в деколонізації топонімії, утвердженні статусу державної мови та захисті історичної пам'яті. Важливо зазначити, що Закон акцентує на громадянському патріотизмі, що виявляється в політичній відданості державі та її правовому порядку, і тим самим дає змогу уникнути дискримінації за етнічною ознакою та забезпечує інклюзивність ідентичності для всіх громадян України (Polishchuk, 2024, p. 84).

Загалом Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» є фундаментальним актом, що трансформує ідентичність із суто приватного вибору в категорію публічного права. У контексті повоєнної відбудови цей документ виконує роль регулятора «соціальної архітектури», забезпечуючи єдність нації перед викликами глобалізації та регіональної нестабільності. Ефективна імплементація цього Закону є обов'язковою умовою для перетворення технічної реконструкції міст на справжнє відродження держави як суб'єкта міжнародного права з чітко визначеним ціннісним профілем. Важливо, що зазначений Закон не лише декларує завдання з утвердження національної та громадянської ідентичності, а й надає державі інструментарій для ментального відновлення населення, що

тривалий час перебувало в ізоляції від українського правового поля шляхом упровадження спеціальних освітніх програм і культурних ініціатив, спрямованих на відновлення зв'язку з державною ідентичністю. З цією метою передбачається створення координаційних рад на місцях, які в процесі відбудови територіальних громад зможуть інтегрувати питання національної пам'яті та громадянської згуртованості безпосередньо в стратегії місцевого розвитку.

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» інтегрується передусім зі Стратегією національної безпеки України¹, де утвердження самобутності української нації вперше визначено як пріоритет державних інтересів. Це дає можливість розглянути ідентичність не як додаток до культури, а як фундаментальний елемент стійкості держави перед загрозою гібридних впливів (Reiman et al., 2025, p. 133).

Важливим складником реалізації закону з утвердження національної та громадянської ідентичності є Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року №2849-IX², який став інструментом захисту національного інформаційного простору. Він не лише гармонізує українське законодавство з правом ЄС, а й встановлює дієві механізми протидії пропаганді держави-агресора. Юридичне обмеження контенту, що заперечує українську державність або спотворює історію, є формою правового захисту колективної свідомості й одним із правових інструментів формування на повернутих територіях трикомпонентної моделі ідентичності (Koruts, 2020, p. 335).

Іще одним з ключових елементів законодавчої бази, що забезпечує трансформацію української національної та громадянської ідентичності в умовах повоєнної реконструкції, є Закон України «Про корінні народи України» від 1 липня 2021 року № 1616-IX³. У контексті повоєнної відбудови Закон не лише захищає права автохтонних спільнот, а й сприяє формуванню нової української ідентичності як спільноти, заснованої на принципах справедливості, історичної пам'яті, культурного розмаїття та європейських цінностей. Відповідно до ст. 2 Закону, корінними народами України, які сформувалися на території Кримського півостро-

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

² Про медіа: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

³ Про корінні народи України: Закон України від 1 лип. 2021 р. № 1616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>

ва, є кримські татари, караїми та кримчаки (Korotkykh, 2025, p. 89). Це визначення чітко відмежовує їх від національних меншин і від титульної української нації, підтверджуючи їхній автохтонний статус на кримській землі. З огляду на це, українська ідентичність постає не як етнічно замкнена, а як політична нація, що об'єднує титульний народ з корінними народами та національними меншинами на засадах спільних цінностей. Визнання автохтонності кримських татар, караїмів і кримчаків посилює громадянську ідентичність, коли представники корінних народів усвідомлюють себе повноцінними суб'єктами української політичної спільноти, а не меншинами на чужій землі.

Після деокупації Криму та півдня саме цей Закон стане основою для когнітивної деокупації, що виявлятиметься в подоланні наслідків російської пропаганди та русифікації. Програми освіти рідними мовами, підтримка традиційних релігійних практик, розвиток креативних індустрій корінних народів допоможуть інтегрувати населення, яке зазнало окупації, у єдиний український простір. Водночас це запобігатиме новим розколам, адже інклюзивна політика, закладена в Законі, покликана зменшити ризики сепаратистських настроїв і зміцнити лояльність до української держави.

Загалом Закон України «Про корінні народи України» має важливе значення для повоєнної реконструкції та трансформації української ідентичності. Він перетворює потенційний етнічний конфлікт на джерело єдності, робить інклюзивність конституційним принципом відбудови та закладає основу для «нової України», де національна самобутність поєднується з громадянською солідарністю, а історична справедливість стає елементом національної стійкості. Цей Закон деталізує положення Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021 (на основі рішення РНБО від 11 березня 2021 року¹). Власне Стратегія є ключовим політико-правовим документом, що визначає комплекс заходів дипломатичного, військового, економічного, інформаційного, гуманітарного та іншого характеру для відновлення територіальної цілісності України. До цього комплексу заходів належать обов'язкові консультації з представницькими органами під час планування віднов-

лення міст, інфраструктури, житла; створення списків об'єктів культурної та релігійної спадщини корінних народів, їхню реставрацію, цифровізацію; механізми резервування земель для поверненців, спрямування частини бюджетних доходів від ресурсів Криму на потреби корінних народів; інтеграцію історії та культури корінних народів у шкільні програми, підтримку мов, що перебувають під загрозою, розвиток медіа. Зміст і реалізація Стратегії має стати прецедентом у розробленні стратегій деокупації та реінтеграції окупованих територій сходу та півдня України (Lotiuk, 2025, p. 42).

Реалізація зазначених нормативно-правових актів в умовах підготовки та безпосереднього втілення політики повоєнної реконструкції ідентичності на деокупованих територіях неможлива без упровадження їх основних положень в усі сфери культурного життя. Тому утвердження культури як базису національної ідентичності є основою тезою Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року, прийнятої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 року № 293-р² разом з операційним планом заходів на 2025–2027 роки. Документ акцентує на подоланні наслідків війни, відновленні культурної інфраструктури, цифровізації культури та інтеграції в європейський культурний простір. Операційний план деталізує завдання, індикатори й інструменти реалізації, зокрема модернізацію закладів культури, підтримку креативних індустрій та культурну децентралізацію (Lotiuk, 2025).

Проте сформована протягом 2015–2025 років нормативно-правова база є не самоціллю, а фундаментом для реалізації масштабної стратегії повоєнної відбудови України. Перехід від юридичного закріплення норм до їхньої практичної імплементації в процесах реконструкції ознаменує новий етап державотворення. У цьому контексті відновлення є не просто фізичною реставрацією об'єктів, а докорінною якісною зміною соціальної тканини нації на основі нової ідентичності.

Повоєнна реконструкція України не повинна зводитися до технічного відновлення зруйнованої інфраструктури, житлового фонду, енергетики чи транспортних мереж. Вона має стати комплексним проектом трансформації держави та суспільства, у якому правові інструменти, соціокультурні механізми та процеси формування ідентичності взаємодіють у синергетичний спосіб. Нормативну базу для цього вже закладено шляхом прийняття Плану Відновлення України та Закону України

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»: Указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 117-2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>

² Стратегія розвитку культури в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 берез. 2025 р. № 293-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-%D1%80#Text>

«Про особливості регулювання містобудівної діяльності в умовах воєнного стану та відбудови».

Реконструкція потребує подальшого вдосконалення законодавства в напрямі імплементації європейських стандартів сталого розвитку. Важливим є створення ефективних механізмів координації шляхом посилення ролі Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури, запровадження прозорих процедур публічних інвестицій, антикорупційних практик і залучення міжнародних фінансових інституцій. У контексті ідентичності правові норми мають забезпечити, щоб відбудова територій, зокрема деокупованих, не відтворювала радянсько-колоніальні моделі просторового планування, а формувала нову символічну та функціональну топографію з меморіальними комплексами, сучасними культурними хабами, інклюзивними громадськими просторами, що вшановують героїв війни та сприяють соціальній згуртованості.

Лише завдяки комплексному підходу нова українська ідентичність постане як синтез національного (самобутність, мова, традиції, історична пам'ять) та громадянського (політична лояльність, права людини, участь у демократичних процесах) елементів, збагаченого європейським виміром. Реконструкція за формулою «кращою, ніж була» означає створення міст і регіонів, у межах яких фізичний простір гармонійно поєднуватиметься з культурним. Це сприятиме подоланню травми, формуванню стійкості та запобіганню реваншистським настроям.

Ризики фрагментації можна мінімізувати через інклюзивну політику: забезпечення прав національних меншин і корінних народів, мовну політику, що поєднує утвердження української мови з повагою до культурного розмаїття, та постійний діалог держави з громадянським суспільством. Міжнародна підтримка має спрямовуватися не лише на «цеглу й бетон», а й на інституційну модернізацію, антикорупцію та культурну дипломатію.

Успішна реалізація цих перспектив залежатиме від політичної волі, ефективної координації, залучення приватного сектору та громадянського суспільства, а також від здатності суспільства перетворити досвід війни на спільний капітал гідності та єдності.

Висновки

Трансформація української національної та громадянської ідентичності в умовах повоєнної реконструкції є складним, багатовимірним процесом, що ґрунтується на міцних конституційно-правових засадах і підкріплюється динамікою соціокультурних змін, прискорених революційними подіями 2004 та 2013–2014 років, а також російською агресією з 2014 року, яка набула повномасштабного характеру 2022 року. Аналіз чинного законодавства засвідчує, що держава

створила достатньо розвинену нормативну базу, згідно з якою повоєнна реконструкція є не суто технічним відновленням інфраструктури, економіки чи житлового фонду, а глибоким ідентифікаційним проєктом творення нової України.

Конституція України зі змінами 2019 року закріплює європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського та євроатлантичного курсу як конституційної цінності. Це створює правовий фундамент, у межах якого будь-які реформи повоєнної відбудови мають відповідати принципам демократії, верховенства права, захисту прав людини та культурного розмаїття. Декомунізаційне законодавство й норми про увічнення перемоги над нацизмом забезпечують очищення публічного простору від тоталітарних та імперських маркерів, формуючи єдину історичну пам'ять, засновану на антиколоніальному наративі та визнанні злочинів проти українського народу.

Центральне місце в системі правового забезпечення трансформації посідає Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Він вводить чіткі дефініції національної та громадянської ідентичності, трикомпонентну модель виховання й механізми протидії гібридним загрозам. У повоєнному контексті цей Закон має спрямувати відбудову деокупованих територій на інтеграцію населення через освітні програми, культурні ініціативи та координаційні ради, що запобігають ретравматизації та сприяють ментальному поверненню до українського правового та ціннісного поля.

Важливе значення для реконструкції ідентичності має Закон України «Про корінні народи України» у поєднанні зі Стратегією деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Ці документи утворюють органічну нормативно-політичну систему та мають забезпечити когнітивну деокупацію, відновлення культурної спадщини, інтеграцію репатріантів і формування інклюзивної політичної нації, де культурне розмаїття стає джерелом сили, а не розколу.

Стратегія розвитку культури в Україні на період до 2030 року з операційним планом на 2025–2027 роки доповнює правову базу терапевтичною, мобілізаційною та інноваційною функціями культури. Відновлення культурної інфраструктури, підтримка креативних індустрій, цифровізація та культурна децентралізація дають змогу перетворити досвід війни на культурний наратив, що зміцнює соціальну згуртованість і впізнаваність України у світі.

План Відновлення України та Закон «Про особливості регулювання містобудівної діяльності в умовах воєнного стану та відбудови» інтегрують

ідентифікаційний вимір у практичну відбудову через принципи «будуй краще, ніж було», людиноцентричності та європейських стандартів сталого розвитку. Правові норми вимагають, щоб нова символічна топографія вшанувала героїв війни, сприяла соціальній згуртованості й уникала відтворення колоніальних моделей.

Отже, повоєнна реконструкція української ідентичності – це перехід від мобілізаційної єдності воєнного часу до тривалої ідентичності творення, спрямованої на модернізацію держави. Нова українська ідентичність постане як синтез національного та громадянського елементів, збагаченого європейським виміром і має вирізнятися стійкістю, інклюзивністю, критичним мисленням і здатністю протистояти гібридним загрозам. Успіх цієї трансформації залежить від ефективної імплементації законодавства на всіх рівнях, синергії держави, громадянського суспільства, ветеранських спільнот і міжнародних партнерів; постійного діалогу з населенням деокупованих територій для уникнення ретравматизації, моніторингу ефективності заходів з використанням чітких індикаторів, антикорупційного супроводу та

прозорості публічних інвестицій в культурну та освітню сферу. Лише за таких умов повоєнна реконструкція стане не лише відновленням «цегли й бетону», а й проектом творення нової України із сильною національною самосвідомістю, інклюзивною культурою, людиноцентричним підходом до відбудови та незворотним європейським вектором розвитку. Досвід війни має стати спільним надбанням гідності, єдності й незламності, а українська ідентичність остаточно утвердиться як ідентичність нації, яка вистояла, захисниці свободи та невіддільної частини європейської цивілізації.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Antypovych, O.H., Chernysh, N.Y., Borysov, R.I., & Boretska, M.Yu. (2025). The phenomenon of Ukrainian resilience. *Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Sociological studies of modern society: methodology, theory, methods"*, 55, 34-43. DOI: 10.26565/2227-6521-2025-55-04
- [2] Boryslavska, O. (2023). State language and constitutional identity of Ukraine: the nature of relationships. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, 3, 3-15. DOI: 10.30970/jcl.3.2023.1
- [3] Dodonov, R. (2022). Transformation of commemorative practices in Ukrainian historical discourse. *East*, 3(1), 5-14. DOI: 10.21847/1728-9343.2022.3(1).253628
- [4] Korotkykh, L.S. (2025). Implementation of the rights of indigenous peoples in wartime: international standards and Ukrainian development prospects. *Realities and prospects of socio-economic development during the war: materials of the International Conference* (pp. 88-91). Kyiv. DOI: 10.64076/eecsr250915.14
- [5] Koruts, U. (2020). Information warfare as a tool of war propaganda: legal grounds for counteraction. *Entrepreneurship, economy and law*, 8, 334-339. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.8.55
- [6] Kritsak, I.V., Pryhotskyi, V.A., & Morozova, O.M. (2025). Frontier in the focus of criminological analysis: concept, content, dimensions. *Analytical and comparative law*, 2, 760-765. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.124
- [7] Kulyk, V. (2016). Language and Identity in Ukraine after Euromaidan. *Scientific Notes of the I.F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2, 90-103. DOI: 10.1080/09668136.2016.1147524
- [8] Lotiuk, O. (2025). Constitutional and legal instruments for the integration of temporarily occupied (uncontrolled) territories: international experience and challenges for Ukraine. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, 2, 38-44. DOI: 10.30970/jcl.2.2025.3
- [9] Patrichev, Iu. (2024). Law as a tool of collective memory formation: A study of Ukrainian "decommunisation laws". *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 9(3), 65-75. DOI: 10.56215/naiau-herald/3.2024.65
- [10] Polishchuk, Yu. (2024). National and civic identity in Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war: constants and changes. *Political studies*, 2(8), 73-93. DOI: 10.53317/2786-4774-2024-2-4
- [11] Potapenko, V., Tyshchenko, Yu., & Kaplan, Yu. (et al.). (2024). *Analysis of the main trends in the sphere of collective identities of Ukrainian society: challenges to national security*. V. Potapenko, Yu. Kaplan (Eds.). Kyiv: NISD. DOI: 10.53679/NISS-analytrep.2024.13

- [12] Reiman, B., Reiman, K., Sukhyi, O., & Pachkovskiy, Yu. (2025). Social stability of Ukrainian society in the conditions of war: historical and ideological challenges. *Axis of Europe*, 7, 126-145. DOI: 10.69550/3041-1467.7.333203
- [13] Thomson, V. (2020). Europeans but outside of the EU - the EU Soft Power of Attractiveness in Ukraine Between the Orange Revolution and Euromaidan. *The Canadian Journal of European and Russian Studies*, 13(2), 64-86. DOI: 10.22215/cjers.v13i2.2690
- [14] Vlasiuk, V. (2025). Decommunisation and decolonisation in Ukraine against the backdrop of Russian-Ukrainian civil conflict: status and prospects. *Ukrainian Chronicle*, 6, 30-37. DOI: 10.31470/2786-8583-2025-6-30-37
- [15] Volkivskiy, M.A. (2023). Civil Society in Ukraine: from the Orange Revolution to the Revolution of Dignity. *Political Life*, 4, 12-20. DOI: 10.18523/2617-2100.2023.6.48-55

Список використаних джерел

- [1] Антипович О. Г., Черниш Н. Й., Борисов Р. І., Борецька М. Ю. Феномен української резильєнтності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2025. Вип. 55. С. 34–43. DOI: 10.26565/2227-6521-2025-55-04
- [2] Бориславська О. Державна мова і конституційна ідентичність України: природа взаємозв'язків. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 3. С. 3–15. DOI: 10.30970/jcl.3.2023.1
- [3] Dodonov R. Transformation of commemorative practices in Ukrainian historical discourse. *Схід*. 2022. Т. 3 (1). С. 5–14. DOI: 10.21847/1728-9343.2022.3(1).253628
- [4] Коротких Л. С. Реалізація прав корінних народів в умовах війни: міжнародні стандарти та українські перспективи розвитку. *Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни* : матеріали Міжнар. конф. (Київ, 4 верес. 2025 р.). Київ, 2025. С. 88–91. DOI: 10.64076/eecsr250915.14
- [5] Коруц У. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 334–339. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.8.55
- [6] Кріцак І. В., Пригоцький В. А., Морозова О. М. Фронтір у фокусі кримінологічного аналізу: поняття, зміст, виміри. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 760–765. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.124
- [7] Кулик В. Мова й ідентичність в Україні після Євромайдану. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 2. С. 90–103. DOI: 10.1080/09668136.2016.1147524
- [8] Лотюк О. Конституційно-правові інструменти інтеграції тимчасово окупованих (непідконтрольних) територій: міжнародний досвід і виклики для України. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 2. С. 38–44. DOI: 10.30970/jcl.2.2025.3
- [9] Patrichev Iu. Law as a tool of collective memory formation: A study of Ukrainian «decommunisation laws». *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. Vol. 9. No. 3. P. 65–75. DOI: 10.56215/naiau-herald/3.2024.65
- [10] Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. *Політичні дослідження*. 2024. № 2 (8). С. 73–93. DOI: 10.53317/2786-4774-2024-2-4
- [11] Аналіз основних тенденцій у сфері колективних ідентичностей українського суспільства: виклики національній безпеці : аналіт. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.] ; за ред. В. Потапенка, Ю. Каплан. Київ : НІСД, 2024. 68 с. DOI: 10.53679/NISS-analytrep.2024.13
- [12] Рейман Б., Рейман К., Сухий О., Пачковський Ю. Соціальна стійкість українського суспільства в умовах війни: історико-світоглядні виклики. *Вісь Європи*. 2025. Вип. 7. С. 126–145. DOI: 10.69550/3041-1467.7.333203
- [13] Thomson V. Europeans but outside of the EU - the EU Soft Power of Attractiveness in Ukraine Between the Orange Revolution and Euromaidan. *The Canadian Journal of European and Russian Studies*. 2020. No. 13 (2). P. 64–86. DOI: 10.22215/cjers.v13i2.2690
- [14] Власюк В. Декомунізація й деколонізація в Україні на тлі російсько-українського цивільного протистояння: стан та перспективи. *Український літопис*. 2025. Вип. 6. С. 30–37. DOI: 10.31470/2786-8583-2025-6-30-37
- [15] Волківський М. А. Громадянське суспільство в Україні: від Помаранчевої революції до Революції Гідності. *Політичне життя*. 2023. № 4. С. 12–20. DOI: 10.18523/2617-2100.2023.6.48-55

KUSHAKOVA-KOSTYTYSKA Nataliia

Doctor of Juridical Law, Professor, Professor of the Department of Theory, History and Philosophy of Law of the Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomiyanska Square, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-4751>;

PENDIURA Maksym

PhD in Law, Associate Professor, Head of the Department of Theory, History and Philosophy of Law of the Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomiyanska Square, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3589-0184>;

PYLYPENKO Viktoriia

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory, History and Philosophy of Law of the Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomiyanska Square, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2555-542X>

Legal and Sociocultural Foundations of the Transformation of Ukrainian National and Civic Identity in the Conditions of Post-War Reconstruction

Abstract. The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal and socio-cultural mechanisms of the transformation of Ukrainian national and civic identity in the context of Ukraine's post-war reconstruction. Based on the analysis of current normative legal acts and sociological data, the study examines how the full-scale Russian aggression accelerated the processes of national consolidation, overcoming regional and linguistic divisions, and the establishment of European identity. The authors substantiate that post-war reconstruction should not be limited to the physical restoration of infrastructure, economy, and cities, but must also constitute a profound socio-cultural transformation aimed at strengthening national unity, restoring historical memory, overcoming postcolonial traumas, and forming a resilient identity of the "victorious nation". Particular attention is paid to the role of special legislation in ensuring the "cognitive de-occupation" of de-occupied territories, the integration of indigenous peoples (in particular, Crimean Tatars, Karaites, and Krymchaks), the development of creative industries, and the people-centered approach to reconstruction ("Build Back Better"). The article explores how the Orange Revolution, the Revolution of Dignity, and Russian aggression that began in 2014 and escalated into a full-scale invasion in 2022 radically accelerated the processes of national consolidation, the overcoming of regional and linguistic cleavages, the affirmation of European identity, and the formation of an inclusive political nation. The authors prove that the effective implementation of the existing normative legal framework, combined with the active participation of civil society, veterans' communities, and international partners, will make it possible to transform the experience of war into the foundation of a new Ukrainian identity – consolidated, inclusive, and European-oriented – capable of ensuring the long-term resilience of the state in the face of contemporary hybrid challenges.

Keywords: Ukrainian identity; post-war reconstruction; national security; decommunization; European integration; cultural policy; civic consciousness.